

PUTTEN UIT VERBORGEN BRONNEN

Hoe benut je de buitenschoolse kennis van leerlingen?

Door Judith 't Gilde en Monique Volman

Kinderen met een migratieachtergrond en uit lagere sociaal-economische milieus kunnen een kloof ervaren tussen wat ze van thuis meekrijgen en wat ze op school moeten leren.

Omgekeerd zijn de kennis en vaardigheden die leerlingen buiten school opdoen niet altijd herkenbaar voor leerkrachten, doordat ze zelf een andere culturele en sociale achtergrond hebben. Hoe kun je als leerkracht zicht krijgen op de 'verborgen kennisbronnen' van leerlingen en daar in de klas gebruik van maken? En wat levert het op?

In de Werkplaats Onderwijsonderzoek Amsterdam (WOA) werkten onderzoekers en basisschoolleerkrachten een jaar lang samen om antwoorden te vinden op deze vraag. De onderzoekers reikten een theoretisch kader aan; de leerkrachten gingen in de klas op zoek naar buitenschoolse kennis van leerlingen en ontwikkelden manieren om in hun lessen op die kennis voort te bouwen. De onderzoekers brachten vervolgens de resultaten daarvan in kaart.

Funds of knowledge

De basis van het project is de theorie over *Funds of knowledge*, die Luis Moll met zijn collega's in de VS ontwikkelde (González, Moll & Amanti, 2005). Moll constateerde dat een kloof tussen school en thuis ertoe kan leiden dat kinderen onderschat worden en dat leerlingen hun betrokkenheid bij school verliezen. In veel theorieën over discontinuïteit tussen thuis en school ligt de nadruk op wat er mis is met leerlingen (bijvoorbeeld een gebrekkige taalvaardigheid). Moll benadrukt dat leerlingen buiten school juist veel bruikbare kennis en vaardigheden opdoen. In hun gezin en culturele gemeenschappen leren ze van alles over bijvoorbeeld huishouden, techniek, culturele gebruiken, kunst en taal. Andere onderzoekers wezen er vervolgens op dat, naast het gezin en de gemeenschap, ook de *peer group* en populaire cultuur relevante kennisbronnen zijn voor leerlingen (Moje et al., 2004). Kinderen steken ook op straat, bij de sportclub en achter de computer heel wat op. En tegenwoordig zijn sociale media en internet (Facebook, Instagram, YouTube, games, TikTok) niet meer weg te denken als kennisbronnen voor leerlingen.

Luis Moll en zijn collega's gingen samen met leerkrachten op zoek naar de buitenschoolse kennis van leerlingen door etnografisch onderzoek te doen in het gezin en de gemeenschap waaruit ze afkomstig waren. Op basis daarvan ontwikkelden de leerkrachten betekenisvolle lessen en projecten, die maakten dat leerlingen zich meer betrokken konden voelen bij school. Maar deze aanpak is erg arbeidsintensief, zeker in klassen of op scholen waar leerlingen niet afkomstig zijn uit een of twee, maar uit diverse culturele gemeenschappen. Bovendien blijft kennis die leerlingen opdoen in contexten waarop hun ouders minder zicht hebben zo buiten beeld. In ons onderzoek experimenteerden leerkrachten daarom met laagdrempeliger methoden om verborgen kennis(bronnen) van leerlingen te signaleren en erop in te spelen.

Buitenschoolse kennis(bronnen) vinden

Door kennis te maken met de theorie over *Funds of knowledge* realiseerden leerkrachten zich dat ze meestal min of meer toevallig iets te weten kwamen over de buitenschoolse kennis(bronnen) van leerlingen. Tijdens het project ontwikkelden ze meer bewuste vormen daarvoor: gesprekken met ouders, collega's en leerlingen zelf, en leerlingen observeren of gerichte opdrachten geven.

Als huisbezoeken niet haalbaar zijn, kan een intakegesprek met ouders bij de aanmelding van een leerling of een startgesprek aan het begin van het schooljaar veel informatie opleveren over talenten, interesses, hobby's en andere buitenschoolse bezigheden van een kind. Ook informele gesprekjes met leerlingen, individueel of in groepjes, over hun hobby's en ervaringen buiten school zijn hiervoor heel geschikt. Leerkrachten gingen daarnaast leerlingen bewuster observeren, bij hun spel of bij opdrachten, als ze iets vertelden in de klas en tijdens de pauzes. Zo ontdekten ze waarover leerlingen het met elkaar hadden (bijvoorbeeld bepaalde computergames of sport), en waar ze plezier in hadden (bijvoorbeeld dansen, rappen, tekenen). Ook merkten ze onvermoede talenten op: dichten, acteren, een andere taal spreken. In kringgesprekken en onderwijsleergesprekken naar aanleiding van het nieuws, een televisieprogramma, vakanties en feestdagen, nodigden leerkrachten leerlingen uit om over eigen, bijzondere én alledaagse, ervaringen te vertellen. Bij jonge kinderen bleken de tekeningen die ze maakten heel informatief te zijn.

Gebruikmaken van buitenschoolse kennisbronnen

Leerkrachten bouwden op allerlei manieren voort op de buitenschoolse kennis van leerlingen. Tijdens een kringmoment zetten ze bijvoorbeeld een leerling in de schijnwerpers door haar of hem de gelegenheid te geven kennis over een bepaald onderwerp (bijvoorbeeld de ramadan, de atoombom, astma) te delen met de hele klas. Soms waren kennis en vaardigheden van een leerling aanleiding om daaraan met de hele klas in een aparte les aandacht te besteden: de Engelse taal, met de iPad werken, gedichten maken. Vaak kreeg dan de betreffende leerling een speciale rol als assistent van de leerkracht of door een workshop of les te geven aan medeleerlingen.

De leerkrachten ontdekten dat er, behalve buitenschoolse kennis van individuele leerlingen, ook vaak kennis was die meer leerlingen in de groep deelden, bijvoorbeeld over een bepaald computerspel. Ze gebruikten dat dan om zo'n onderwerp verder uit te diepen, of om een les over een andere inhoud aantrekkelijker te maken. Zo ging een kleuterklas aan de slag met Beyblades, waarbij ze *en passant* oefenden met begrippen als 'groter, langzamer, sterker, sneller'. In een bovenbouwklas werkten leerlingen met plezier aan het vervoegen van werkwoorden door gaten in een populaire songtekst in te vullen. Sommige leerkrachten organiseerden meeromvattende projecten waarin ze voortbouwden op de buitenschoolse kennis van leerlingen. In een van de groepen 8 ging de eindmusical zo over de verschillende culturen in de klas. In een groep 3 konden leerlingen veel van hun eigen ideeën kwijt in een project waarbij ze in groepjes een eigen eiland ontwierpen.

Effecten voor individuele leerlingen en voor de groep

In interviews, bijeenkomsten tijdens het project en in de dagboeken die ze bijhielden, toonden leerkrachten zich enthousiast over de effecten die ze zagen van hun toegenomen aandacht voor de buitenschoolse kennis van leerlingen.

Om te beginnen zagen ze dat het gebruikmaken van de buitenschoolse kennis van leerlingen een positief effect had op het zelfvertrouwen van kinderen. Leerlingen die in de klas iets mogen vertellen over een onderwerp waarvan ze veel weten (bijvoorbeeld een sport) of iets mogen voordoen waar ze goed in zijn (bijvoorbeeld een vreemde taal spreken), merken dat hun kennis en vaardigheden gewaardeerd worden, en ervaren vaak ook respect van hun klasgenoten. Dat draagt bij aan een positief gevoel over zichzelf, het vergroot hun betrokkenheid bij school en motiveert hen om te leren.

Vooraf voor leerlingen die gewoonlijk niet goed presteren is het fijn om erkenning te krijgen voor talenten waarover ze wél beschikken, en te ervaren dat hun kennis of vaardigheden interessant zijn voor anderen. Zo ontwikkelde een zwakke leerling zich tot een door de hele klas bewonderde dichter. Een andere leerling kreeg erkenning voor haar danstalent.

Leerlingen die zijn kwijtgeraakt dat er een relatie is tussen hun inzet en succes, gaan inzien dat het de moeite waard is om zich in te zetten. Deze hernieuwde ambitie leidde in één klas zelfs tot een verbetering van resultaten in de basisvaardigheden.

Als klasgenoten elkaar beter leren kennen, doordat ze meer horen over elkaars leven buiten school (elkaars talenten, religie, taal, cultuur en achtergrond), kan dat ook de sfeer in de klas positief beïnvloeden. Het kan onderlinge vooroordelen tussen groepen verminderen, doordat leerlingen overeenkomsten (zoals gedeelde waarden) zien waarvan ze zich niet bewust waren, of juist doordat ze meer begrip krijgen voor de verschillen. Tijdens een warme sportdag toonden leerlingen zich bezorgd over hun vastende klasgenoten die eerder die week over de ramadan hadden verteld. Soms leren leerlingen ook nieuwe kanten van elkaar kennen. Denk aan de druktemaker en stoorzender die over een grote kennis bleek te beschikken van de atoombom.

Ook de manier waarop leerlingen met elkaar omgaan kan verbeteren, als ze zien dat de leerkracht het belangrijk vindt dat zij naar elkaar luisteren en vragen stellen, ervaringen uitwisselen, en nieuwsgierig zijn naar elkaar. Als leerlingen iets van zichzelf laten zien, kan dat anderen uitnodigen om dat ook te doen. Dat draagt bij aan een veilig en positief klimaat in de klas, waarin leerlingen fouten durven maken en zich durven uiten.

Tot slot, kennismaken met de buitenschoolse kennis van medeleerlingen met een andere sociale of culturele achtergrond biedt kinderen ook zicht op manieren van leven en denken die ze niet kennen en vergroot zo hun kennis van de wereld.

Effecten voor de leerkracht

Leerkrachten beschreven ook positieve effecten van de aandacht voor buitenschoolse kennis van leerlingen op hen zelf. Verschillende leerkrachten zeiden dat ze zich blij, voldaan en trots voelden bij het ervaren van de betrokkenheid en het enthousiasme van hun leerlingen en het zien van positieve veranderingen. Sommige leerkrachten waren verrast door de nieuwe kanten van leerlingen die ze leerden kennen, zoals het voetbaltalent van een verlegen meisje en de beheersing van de Franse taal van een zwakke leerling. Soms was het de klas als geheel die de leerkracht verraste, bijvoorbeeld door hun concentratie en betrokkenheid bij het werken aan raps voor de musical, of tijdens de deelname aan een workshop die door een klasgenoot werd gegeven.

Aandacht voor de buitenschoolse kennisbronnen van leerlingen verbeterde ook de relatie van leerkrachten met individuele leerlingen en hun ouders. Leerlingen vertelden thuis over de activiteiten in de klas en ouders kwamen op school voor voorstellingen en tentoonstellingen.

Ouders werden soms ook actief bij de activiteiten betrokken: een decor maken, een film editen, een tekenles of een les over hun religie geven.

Uitdagingen en valkuilen

Gebruikmaken van de buitenschoolse kennis van leerlingen brengt ook uitdagingen met zich mee. Het vraagt om flexibiliteit van de leerkracht; inspelen op zaken waarmee leerlingen komen, kan betekenen dat je je programma moet loslaten. Zeker op scholen waar de lesmethoden centraal staan, is dat lastig. Uit handen geven van een les aan een groepje leerlingen vergt veel vertrouwen in hen.

We stuiten ook op een paar valkuilen. We merkten dat we soms de neiging hadden ons vooral te richten op bijzondere talenten van individuele leerlingen. Leerlingen een podium geven en hen laten ervaren dat ze bijzonder zijn, is prima. Maar het basisidee van deze aanpak is dat alle leerlingen dingen kunnen en weten die de moeite waard zijn om op school op voort te bouwen. Een andere valkuil is dat door de aandacht voor culturele achtergronden, verschillen tussen leerlingen benadrukt worden, terwijl leerlingen ook veel gemeenschappelijk hebben. Ten slotte leek het gebruikmaken van de buitenschoolse kennis van leerlingen soms vooral het leren op school motiverender en leuker te maken. Maar de bedoeling ervan gaat dieper. Het gaat erom leerlingen te laten ervaren dat de kennis, vaardigheden en ervaringen die ze buiten school opdoen de moeite waard zijn, en om die tegelijkertijd te verbinden met wat ze op school geacht worden te leren, en zo een brug te slaan tussen school en hun ervaringen daarbuiten.

Nog meer praktische tips en voorbeelden zijn te vinden in: 't Gilde, J., & Volman, M. (2020). *Gebruik maken van de buitenschoolse kennisbronnen van leerlingen. Praktijkboek*. Amsterdam: Werkplaats Onderwijs-onderzoek Amsterdam.

Over de auteurs

Judith 't Gilde is onderzoeker op het Kohnstamm Instituut. Hiervoor werkte ze als postdoc op de Universiteit van Amsterdam waar ze samen met Monique Volman het onderzoek naar het gebruik van buitenschoolse kennisbronnen heeft uitgevoerd. Judith is gepromoveerd aan de Universiteit van Wenen en deed daar onderzoek naar inclusief onderwijs.

Monique Volman is hoogleraar Onderwijskunde aan de Universiteit van Amsterdam, en voorzitter van de afdeling Pedagogische en Onderwijswetenschappen. Daarnaast is zij lid van de Onderwijsraad.

Literatuur

González, N., Moll, L. C., & Amanti, C. (2005). *Funds of Knowledge: Theorizing Practices in Households, Communities, and Classrooms*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Moje, E. B., Ciechanowski, K. M., Kramer, K., Ellis, L., Carrillo, R., & Collazo, T. (2004). Working toward third space in content area literacy: An examination of everyday funds of knowledge and discourse. *Reading Research Quarterly*, 39(1), 38-70.